

רצח וולטר גינס, הברון מוין הראשון: נקודת מפנה בסכסוך הפלסטיני

ב-6 בנובמבר 1944 הפכו רחובות קהיר לזירת מעשה אלימות פוליטי מזעזע שהדהד ברחבי המזרח התיכון ומעבר לו. וולטר אדוארד גינס, הברון מוין הראשון, השר הממונה הבריטי במזרח התיכון, נרצח על ידי שני חברים בקבוצת המחתרת היהודית לח"י (הידועה גם כ"כנופיית שטרן"). המעשה הנועז הזה לא רק גבה את חייו של מדינאי בריטי בכיר, אלא גם סיכל מסלול אפשרי להקמת מדינה יהודית, והחריף את הסכסוך הנפיץ כבר בזמנו בפלסטין. רצח הלורד מוין נותר רגע מכריע בתולדות המדיניות הקולוניאלית הבריטית, המיליטנטיות הציונית והמאבק על השליטה בפלסטין.

האיש: וולטר גינס, הברון מוין הראשון

וולטר אדוארד גינס, הברון מוין הראשון (1880–1944), היה פוליטיקאי בריטי בולט, איש עסקים, חייל וחבר במשפחת מבשלות הבירה האנגלו-אירית גינס. נולד ב-29 במרץ 1880 בדבלין, אירלנד, היה הבן השלישי של אדוארד גינס, הרוזן הראשון מאיווה, יורש שושלת גינס העשירה והמשפיעה. למד בקולג' איטון, שם הצטיין בתפקידי מנהיגות, כיהן כנשיא האגודה היוקרתית "פופ" וכקפטן הסירות. ב-1903 נשא לאישה את לידי אוולין הילדה סטיוארט ארסקין, בתו של הרוזן ה-14 מביוקן. לזוג נולדו שלושה ילדים, כולל יורשו בריאן גינס, הברון מוין השני, שהפך מאוחר יותר למשורר ולסופר.

גידולו של מוין בפריבילגיה לא קהה את תחושת החובה שלו. בני זמנו תיארו אותו כאינטליגנטי, קפדן ומסור לטובת הציבור, והוא הקדיש את חייו לשירות צבאי ופוליטי. עושרו המשפחתי העצום – מוערך בכשלושה מיליון ליש"ט – העניק לו השפעה ועצמאות, שבהן השתמש כדי לקדם אינטרסים רפורמיסטיים בחקלאות, דיור ומדיניות קולוניאלית.

שירות צבאי

קריירה צבאית של גינס החלה במלחמת הבורים השנייה (1899–1902), כשהתנדב לשירות ביחידת היאומנרי האימפריאלית, נפצע בקרב וזכה במדליית דרום אפריקה של המלכה. במלחמת העולם הראשונה לחם במצרים, בגליפולי ובצרפת, והתקדם לדרגת לוטננט-קולונל. פעמיים הוענק לו צלב השירות המצוין (DSO עם סרגל) על אומץ לב, ופיתח קשר לכל החיים עם המזרח התיכון. יומני המלחמה שלו, שפורסמו ב-1987, חושפים חייל מהורהר בעל חוש אנושי והיסטורי חד – אדם שראה באימפריה חובה ומעמסה כאחד.

קריירה פוליטית

לאחר שובו מהחזית, נכנס גינס לחיים הציבוריים כפוליטיקאי שמרני. כיהן במועצת מחוז לונדון (1907–1910) וכחבר פרלמנט מבורי סנט אדמונדס מ-1907 עד 1931. בקריירה שנמשכה כמעט שלושה עשורים, מילא מספר תפקידים משפיעים: תת-מזכיר מדינה למלחמה (1922–1923), מזכיר פיננסי לאוצר (1923–1925), ושר החקלאות והדיג (1925–1929), שם קידם גידול סלק סוכר ומודרניזציה כפרית.

ב-1932 הועלה לדרגת אצולה כברון מוין, והמשיך לכהן בבית הלורדים. תרם לחקירות ציבוריות גדולות, כולל ועדת 1933 לפינוי סלאמס, הוועדה המלכותית לאוניברסיטת דורהאם ב-1934, והוועדה המלכותית

לאיי הודו המערבית ב-1938. במלחמת העולם השנייה חזר מוין לממשלה כמזכיר פרלמנטרי משותף למשרד החקלאות (1940–1941), מזכיר מדינה למושבות ומנהיג בית הלורדים (1941–1942), ולבסוף כשר ממונה במזרח התיכון (1942–1944). בתפקיד זה פיקח על האסטרטגיה הבריטית בשטחים מלוב עד איראן והיה נציגו הבכיר של וינסטון צ'רצ'יל באזור.

עסקים ותחביבים אחרים

כמנהל מבשלת גינס, מילא מוין תפקיד בהרחבת העסק המשפחתי בעולם. ייסד במשותף את בריטיש פסיפיק פרופרטיז בוונקובר והזמין את בניית גשר שער האריות, שנפתח ב-1939. כפילנתרופ, סייע גם במימון קרנות דיור בלונדון ובדבלין לשיפור תנאי משפחות הפועלים.

סקרנותו והרפתקנותו של מוין הובילו אותו מעבר לפוליטיקה ולמסחר. חובב יאכטות וחוקר נלהב, החזיק במספר יאכטות שהוסבו – ארפה, רוסלקה ורוזאורה – וביצע משלחות ברחבי האוקיינוס השקט וההודי. ב-1935 הביא את דרקון הקומודו החי הראשון לבריטניה, ואוספיו הזואולוגיים והאתנוגרפיים נתרמו מאוחר יותר למוזיאונים. חיבר את **Walkabout: מסע בין האוקיינוס השקט להודי** (1936) ו-**Atlantic Circle** (1938), ספרים החושפים את עניינו באנתרופולוגיה ובהבנה בין-תרבותית.

ההקשר ההיסטורי: המזרח התיכון ומשבר פלסטין

רצח וולטר גינס, הברון מוין הראשון, התרחש על רקע מתחים גוברים במנדט הבריטי על פלסטין במהלך מלחמת העולם השנייה. כשר ממונה במזרח התיכון מאז 1942, היה מוין אחראי לפיקוח על אסטרטגיית המלחמה באזור קריטי לאימפריה הבריטית ולאספקת הנפט. הדבר כלל אכיפת הספר הלבן של 1939, שהגביל בחומרה הגירה יהודית לפלסטין – ל-1,500 מהגרים בחודש.

התכנון והמבצעים

הרעיון לרצוח את השר הממונה הבריטי נבע ממיסד לח"י, אברהם "יאיר" שטרן, שראה בו מכה סמלית נגד המערכת האימפריאלית הבריטית. לאחר מות שטרן ב-1942, התוכנית חודשה תחת הנהגה חדשה של לח"י, כולל יצחק שמיר – ראש ממשלת ישראל לעתיד. שני יהודים פלסטינים צעירים, אליהו חכים (בן 19) ואליהו בית-צורי (בן 22), נבחרו לבצע את המשימה. הם נבחרו לא רק בשל מחויבותם אלא גם בשל יכולתם למשוך תשומת לב בינלאומית לסוגיה היהודית באמצעות מתקפה מחוץ לפלסטין – פעולת לח"י הראשונה בחו"ל. לח"י כיוונה במכוון למוין כאריסטוקרט בריטי ממוצא אירי בכיר שמותו ידהד ברחבי האימפריה. בתכנון, הדגישה הקבוצה את הפוטנציאל של הרצח להדגיש את סבל היהודים, לאתגר את הסמכות הבריטית, ולהציג את המאבק הציוני כחלק ממסע אנטי-קולוניאלי גלובלי.

הרצח: מתקפה מתוכננת בקפידה

בתחילת אחר הצהריים של 6 בנובמבר 1944, חכים ובית-צורי המתינו ליד מעונו של מוין באי גזירה בקהיר. בסביבות 13:10 הגיעה מכוניתו של מוין, נהוגה על ידי רב-טוראי ארתור פולר ונושאת את מזכירתו דורותי אוסמונד ואת עוזרו רב-סרן אנדרו יוז-אונסלו. הרוצחים התקרבו על אופניים. בית-צורי ירה בפולר בחזה, הרגו אותו מיד. חכים פתח את דלת המכונית וירה שלושה כדורים במוין: אחד פגע בצווארו מעל עצם הבריח, אחר בבטנו – מחורר את המעי הגס ונעצר ליד עמוד השדרה – והשלישי שרט את אצבעותיו וחזהו. מוין הובהל לבית חולים צבאי בריטי אך נכנע לפצעיו מאוחר יותר באותו יום, בגיל 64. המתנקשים נמלטו אך נרדפו על ידי משטרת מצרים. לאחר חילופי אש קצרים, נתפסו וכמעט הוצאו להורג בלינץ' על ידי עוברים ושבים זועמים לפני שנעצרו. ניתוח פורנזי קשר מאוחר יותר את נשקם לפעולות קודמות של לח"י נגד פקידים בריטים.

ההשלכות המיידיות

הרצח זעזע את העולם והפך לכותרת ראשית. הרשויות הבריטיות, מחשש למהומות, נמנעו מנקמות המוניות נגד הקהילה היהודית אך חיזקו את האבטחה ברחבי המזרח התיכון. במצרים, בניגוד לתעמולת לח"י, לא היו הפגנות מיידיות פרו-לח"י, אף שפרצו מהומות אנטי-יהודיות בקהיר ובאלכסנדריה שנה לאחר מכן, בנובמבר 1945, שגרמו למספר הרוגים ונזק רב לרכוש. המודיעין הבריטי הזהיר מפני מתקפות חיקוי אפשריות – חשש שהתממש כשראש ממשלת מצרים אחמד מאהר נרצח בפברואר 1945. בין אלה שהושפעו מהאירוע היה קצין מצרי צעיר בשם גמאל עבד אל-נאצר, שדווח כי העריץ את אומץ הלב והנחישות האנטי-קולוניאלית של הרוצחים.

המשפט וההוצאה להורג

חכים ובית-צורי נשפטו בבית דין צבאי מצרי בינואר 1945. הם ניצלו את ההליכים כדי לנאום נאומים לזהטים המגנים על מעשיהם כחלק ממאבק גלובלי לשחרור לאומי. הם ביקשו ספרות על ההיסטוריה המהפכנית של מצרים והשוו את מטרותם לתנועות אנטי-אימפריאליות בהודו ובאירלנד. למרות קריאות רחבות לרחמים – מקהילות יהודיות, אינטלקטואלים בינלאומיים, ואפילו גנדי הודי שהשווה אותם לג'ון בראון ולרפובליקנים אירים – הם הורשעו ונידונו למוות. הערעורים נדחו, ושני הגברים נתלו ב-22 במרץ 1945. פקידים בריטים, כולל השגריר מיילס למפסון, התעקשו על ביצוע מהיר של ההוצאות להורג, מחשש שכל סימן של רכות יעודד מתקפות נוספות.

תגובת וינסטון צ'רצ'יל

וולטר גינס היה אחד מחבריו האישיים הקרובים ביותר ובעלי בריתו הפוליטיים של וינסטון צ'רצ'יל. השניים ייסדו יחד את "המועדון האחר" וחלקו חופשות, כולל טיול יאכטה ב-1934. צ'רצ'יל נהרס ממותו של מוין, כינה זאת "מעשה מתועב של כפיות טובה". בנאומו בפרלמנט ב-17 בנובמבר 1944, הזהיר כי "עשן אקדחי המתנקשים" לא יוכל להכתיב מדיניות. הוא ביטל פגישת קבינט מתוכננת לדון בחלוקת פלסטין והפך קר יותר באופן ניכר כלפי מנהיגים ציוניים, מסרב להגיב להודעות אישיות של וייצמן. התכתבויות שפורסמו חושפות את התעקשותו של צ'רצ'יל שלא תינתן חנינה למתנקשים, עמדה המשקפת גם אבל וגם חישוב פוליטי. אף שצ'רצ'יל לא נטש את אהדתו הרחבה יותר לציונות, הרצח שינה את השקפתו לתמיד. הוא הפך חברות אישית לקרע פוליטי והדגיש את העלויות המוסריות והאסטרטגיות של עמדת בריטניה במזרח התיכון.

השפעות ארוכות טווח והשלכות רחבות יותר

לרצח הלורד מוין היו השלכות שחרגו בהרבה מהרגע המידי שלו. הוא העמיק את חוסר האמון בין בריטניה לתנועה הציונית, סיכל הצעה לחלוקה קרובה, ותרם להחלטתה הסופית של בריטניה לוותר על המנדט. הסלמת האלימות שבאה בעקבותיה הסתיימה בהצבעת החלוקה של האו"ם ב-1947 והקמת ישראל ב-1948. בישראל, המתנקשים, שהורשעו בעולם כטרוריסטים, הועתקו מחדש כקדושי השחרור הלאומי. ב-1975 הוחזרו שרידיהם ממצרים בחילופי שבויים ונקברו מחדש בכבוד צבאי מלא בהר הרצל בירושלים.

צל מתמשך: יחסי בריטניה-ישראל והקשר המלכותי

מורשת רצח הלורד מוין השתרעה הרבה מעבר לשנות ה-40, מטילה צל עדין אך מתמשך על יחסי בריטניה-ישראל. אחד הסמלים המתמשכים ביותר שלו היה היעדרותה של המלכה אליזבת השנייה

מישראל לאורך שבעים שנות מלכותה. למרות ביקורים ביותר מ-120 מדינות וקבלת הזמנות מרובות ממנהיגים ישראלים, היא מעולם לא ביצעה ביקור מדינה רשמי.

בעוד הממשלה הבריטית שמרה על מדיניות לא רשמית המרתיעה מביקורים מלכותיים בישראל כדי להימנע מלהרגיז בעלי ברית ערביים ולסכן יחסי מסחר באזור, גורמים אישיים והיסטוריים מילאו גם הם תפקיד. זיכרון המתקפות המיליטנטיות הציוניות על אנשי צוות בריטים במהלך המנדט – בעיקר רצח הלורד מוין ב-1944, חבר קרוב של וינסטון צ'רצ'יל – הותיר חותם מתמשך על המלוכה והממסד הבריטי. רצח מוין, חלק ממסע אלימות רחב יותר שכלל את פיצוץ מלון המלך דוד ב-1946 שהרג 91 אנשים (בהם פקידים ואזרחים בריטים), סימל עבור רבים במעגלי השלטון הבריטיים תקופה של בגידה ואובדן.

דיווחים מסוימים מצביעים על כך שזיכרונות אלה עיצבו את התפיסות הפרטיות של המלכה. דיווח אחד טען שהיא האמינה ש"כל ישראלי הוא או טרוריסט או בן של טרוריסט", המשקף עד כמה דור של אליטות בריטיות שראו את סופה האלים של האימפריה בפלסטין הפנימו אירועים כאלה. כתוצאה מכך, פקידים ישראלים קיבלו לעיתים רחוקות קהל פרטי בארמון בקינגהאם, כאשר המגע הוגבל בעיקר לאירועים רב-צדדיים או טקסיים. צלו של רצח הלורד מוין השתרע אפוא על פרוטוקולים דיפלומטיים מודרניים, ממחיש כיצד טראומות האימפריה יכולות להימשך בדרכים עדינות אך חזקות על פני עשורים.

מסקנה

רצח וולטר גינס, הברון מוין הראשון, היה יותר מרצח פקיד בריטי – היה אירוע סיסמי שעיצב מחדש את מסלול הסכסוך הפלסטיני והאיץ את התפרקות האימפריה הבריטית במזרח התיכון. מוין, חייל, מדינאי ורפורמיסט, ייצג גזע נעלם של פרגמטיסטים אימפריאליים שחיפשו איזון בין לאומים מתחרים. מותו השתיק מתווך פוטנציאלי והקשיח עמדות בכל הצדדים.

מבעד לעדשת הנורמות הבינלאומיות העכשוויות, הריגת דיפלומט זר בכיר על אדמה זרה תסווג ללא ספק כמעשה טרור. הגדרות מודרניות – כגון אלה שמשמשות את האו"ם ורוב הממשלות הלאומיות – מזהות אלימות פוליטית מכוונת נגד פקידים לא-לוחמים כדי להשפיע על מדיניות כטרור, ללא קשר למניע או למטרה. בעוד שלח"י הציגה את מעשיה כהתנגדות אנטי-קולוניאלית, כיוון למנהיג פוליטי אזרחי בחו"ל נופל ישירות לתפיסה הנוכחית של טרור, ומדגיש את המתח המתמשך בין אלימות מהפכנית ללגיטימיות מוסרית.

מקורות

- Barnett, Correlli. **The Collapse of British Power**. London: Methuen, 1972.
- Ben-Yehuda, Nachman. **Political Assassinations by Jews: A Rhetorical Device for Justice**. Albany: State University of New York Press, 1993.
- Churchill, Winston S. **The Second World War: Volume VI – Triumph and Tragedy**. London: Cassell, 1954.
- Cohen, Michael J. **Churchill and the Jews**. London: Frank Cass, 1985.
- Gilbert, Martin. **Winston S. Churchill: The Prophet of Truth (1922–1939)**. Boston: Houghton Mifflin, 1977.
- Hoffman, Bruce. **Anonymous Soldiers: The Struggle for Israel, 1917–1947**. New York: Knopf, 2015.
- Louis, Wm. Roger. **The British Empire in the Middle East, 1945–1951**. Oxford: Clarendon Press, 1984.

- Porath, Yehuda. **The Emergence of the Palestinian-Arab National Movement, 1918–1929**. London: Frank Cass, 1974. •
- Shindler, Colin. **A History of Modern Israel**. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. •
- Wasserstein, Bernard. **The British in Palestine: The Mandatory Government and the Arab-Jewish Conflict, 1917–1929**. Oxford: Basil Blackwell, 1978. •
- Wasserstein, Bernard. **Herbert Samuel: A Political Life**. Oxford: Clarendon Press, 1992. •
- Weizmann, Chaim. **Trial and Error: The Autobiography of Chaim Weizmann**. New York: Harper & Brothers, 1949. •
- Wistrich, Robert S. **Zionism and Its Discontents: Essays on the Jewish Struggle for Statehood**. New York: Oxford University Press, 2017. •
- .**The Times** (London). "The Murder of Lord Moyne." Editorial, November 8, 1944. •
- .**Ha'aretz**. "The Death of Lord Moyne: Consequences for Zionism." November 1944. •
- .**Hansard Parliamentary Debates**. House of Commons, 17 November 1944, vol. 404. •
- Royal Archives**. Correspondence Relating to Middle East Policy and the Assassination of Lord Moyne, 1944–1945. Windsor Castle: Royal Archives Collection. •
- Segev, Tom. **One Palestine, Complete: Jews and Arabs under the British Mandate**. New York: Metropolitan Books, 2000. •
- Smith, Charles D. **Palestine and the Arab-Israeli Conflict: A History with Documents**. 9th ed. Boston: Bedford/St. Martin's, 2021. •